

Staršiski list

2009/9

wudaće: nazyma 2009/9
wudawaćel: Serbske šulske towarstwo z.t.

Póstowe naměsto 2

02625 Budyšin

tel.: (03591) 550216

faks: (03591) 550220

info@sorabischer-schulverein.de

www.sorabischer-schulverein.de

zamołwitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa

tel.: (03591) 550215

titulny wobraz: Sophia Retzela

fota: SŠT, D. Wowčerjowa str. 8 (serb.)

© 2008 Serbske šulske towarstwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

Lubi starši,

džensa předstajimy Wam matematiske kubłanje ze zmysłowym materialom po Montessori. Přeco zaso móžeće pola Wašich dźěći wobkedžbować, jak zaměrnje so wone ze swojim wobswětom rozestajeja: kaž z barbami, geometriskimi figurami, wětřikom a dešćom, docyła z přirodu, jak wažne su za nich tež emocionalne dožiwjenja a rozestajenia. Kotre dźěčo drje swojich sonow dla w nocy njewotuci a njezapłaka?

Tohodla su předewšěm pozitivne nazhonjenja jara wažne, a tych smy měli w zašlym času dosć. W Němcach su so dźěći zaso do swojeho dospołnje wobnowjeneho domu nawrócili, w Malešecach je wódny muž pěstowarni swoje mjeno spožčił a w Chrósćicach poby wysoki wopyt z Francoskeje.

Wam, lube dźěći, přeju wjele wjesela při ličenju a wumolowanju. Wjeselu so z Wami na pisanu nazymu.

Waša

Ludmila Budarjowa
předsydk Serbskeho šulskeho towarstwa z.t.

Wobsah:

Matematiske kubłanje	1
Matematika ze zmysłowym materialom wot Montessori	3
„Pumpot“ zaso doma w Němcach	6
Chrósćanske dźěći maja wysoki wopyt a stupaja wysoko	7
Witaj-pěstowarnja „K wódnemu mužej“ w Malešecach	9

Matematiske kubłanje

Štó je so w šuli za matematiku zajimował kaž za jendželščinu abo sport? Myslimy rady na zwučowanja w ličenju a njezrozumliwe formule? Wězo, někotryžkuli ma dobre dopomnjeńki, přičina za to je drje hłownje wosobinski zajim na ličbach a tym systemom za nimi. Druhdy pak je to tež dobry wučer, kotryž je zamóhl, zajim za matematiku budzić a jón ze wšednym žiwjenjom zwjazać a tak jeje zmysł wobchować.

Někotři móža so z ličbami a jich počahom hač do wysokeje staroby kaž hrajkajo zaběrać. Tam pokaza so lochkosc a tež žadosć za wospjetowanjom. Naša „kuchinska matematika“ je tež skerje praktiska a intuitiwna dyžli šulskej wučbje wotpowědowaca. Nałożowana matematika trjeba stajnje počah k realiće a wotkryje so tak jako dželowy grat.

Matematika přewodźa nas wšednje. Přez hrajkane a praktiske činitosće přiswoji sej kózde džěćo znowa zapřjeća mnóstwa, wahi, ruma, časa, spěšnosće, pohiba. Džěćo, kotrež tam wotrosće, hdžež ličby k wšednemu wobchadej słusja, budže sej ličenje runje tak přiswojić kaž rěčenje a chodženje. Konkretne matematiske nazhonjenja, kotrež džěći w žiwjenju činja, su cyle elementarnego razu. Wone su ze wšednymi nałożowanjemi zwjazane. Džěćo čaka hišće „jedyn raz spać“ a potom..., džeń a nóc stej dwaj a „jedyn, dwaj, tři“ razy stupić na schodženki do domu abo „wjele“ lego klockow su w kisće. Tež při džělenju šokolody abo rozkraču tykanca zeznaja so džěći cyle praktisce n.př. z dželnymi mnóstwami. Na zakladže nazornych

mnóstwów wuwijaja dźěći nutřkownu předstawu ličbow. We wšitkich časach a we wšěch krajach su ludžo tež swoje porsty za ličenje k

pomocy brali. W konkretnych zapřijećach kaž „wjace-mjenje“, „wjetší-mjeńši“, „dlěši-krótši“, „ćeši-lóši“ wotbłyšćuje so matematika.

Runje zaběra z pjenjezami, dołhosćemi, wahami abo časowymi wotrězkami wuwabja w dźěcoch zajim cyle praktiskeho woznama. Wosobje pjenjezy su matematska wulkosc, kotaž

nas wšedny džeń sylnje formuje. Kmanosć sej něsto kupić móc, wuprudža wulki powabk za wobchadżenie z pjenjezami. Štó njeznaje wot sebje abo swojich dźěći „nakupowanje“ abo „póštu“ hrajkanje. Dźěci sej stajnje zaso wuličuja, što móža sej za swój euro kupić a kelko drje jim pjenjez hišće zwostanu. Při tym činja potom druhdy 3 króć 20 centow zbožowniše hač wudaty wulki pjenjez.

Podobnje kaž pjenjezy twori tež čas naš wšedny djeń. Narodniny so na samsnym dniu wospjetuju, kemše so we wěstym času započinaja, wobchod ma wotewrjenske časy, bus jědze po planje, w šuli je wěsty časowy rytmus. Tydjeń je tak dołhi kaž „hdyž dźemy kemši a zaso kemši“ abo do łoža dže dźěćo „po pěskowčiku“. Tak dóstanje čas cyle konkretny woznam.

Tež geometrija namaka so w mnohich woblukach wšedneho žiwjenja. Swět je połny geometriskich formow, z kotrymiž so dźěći na najwšelakoriše wašnje zeznaja. Hač je to w hrě z klockami, při molowanju mandala, wobhlađanju mozaikowych woknow abo zaběrje z papjeru abo druhim materialom.

Matematiku jako zwjeselacu a wužitnu zaběru w běhu dźěćatstwa nazhonić je drje wysoke, ale zdobom spomóżne předewzaće.

Matematika ze zmysłowym materialom wot Montessori

Hižo małe dźěći maja žadosć za tym, wšelakorosć podobow w swoim wobswěće rjadować a je mjezsobu do počahow stajeć. Runje tak su kmani, sej kriterije za rjadowanie wotkryć a předmjety po tuthich kriterijach rjadować.

To rěka, zo započina so matematiske kubłanje ducha, kaž to Maria Montessori mjenuje, hižo zahe, mjenujcy potom, hdyž dźěćo jenakosće a rozdžěle zwěsti, hdyž kajkosće wěcow zeznaje a spowšitkownja a hdyž móže sej něšto předstajić. Tohodla je wažne, dźěćom wotpowědny zmysłowy material k dispoziciji stajić.

Zaběra – hra z pedagogiskim zmysłowym materialom wot Montessori wotpowěduje sensomotoriskej žadosći dźesća, wěcy do ruki wzać a je ze wšemi zmysłami dožiwić. Dźěći nazhonja tak kriterije za rjadowanie ze swojimaj rukomaj a móža je jednajo přesadžić.

Tute dźěło z materialom je runja dźesćowskemu hrajkanju, spěchuje pola dźesća kmanosć k wobkedžbowanju, analyzowanju a klasifikowanju. Najprjedy čini dźěćo wšelakore konkretne nazhonjenja we wobchadze z wěcami a přińdže potom na jednym pozdžišim schoďenku k abstrahowanju dobytych dopóznaćow. Přeco potom, hdyž dźěći materialije přirunuja, rjaduja, liča, měrja abo rytmisce rozrjaduja, su to tež činitosće, kiž jewja so w matematicie.

Ze zmysłowym materialom „róžoja wěża“ nawuknje dźěćo na př. zapřjeća kaž *wulke, wjetše hač a najwjetše* přez wopřimnjenje z rukomaj. Při „čerwjenych žerdkach“ wuwije dźěćo mjez druhim kmanosć, na rozdžělne dołhosće diferencērujo zhładować a hromadźe do počaha stajeć. Z „brunym schodom“, kiž wobsteji z 10 wšelakich

kubusow, rozestaja so džěćo tež ze zapřjećemi *tołsty* a *ćeńki*. Nazhonjenja z rozdžělnymi přeměrami wěcow móža džěći při džěle z „cylindrowymi klockami k zasadženju“ hromadžić. Tu dyrbja na př. cylindry přez īahodne wotjězdženje z porstami do wotpowědných džerow tyknyć.

Tež w šuli so materialije zaso namakaja, z kotrymiž móže džěćo jednajo matematiske wobsahi a zwiski doživić. Wosebje „złote parlički“ su za pozdžiše abstrahowanske procesy jara wažne a su wulce wołubowane. Prjed hać džěćo z ličbowymi znamjenjemi džěla, móže sej z pomocu złotych parlow, kiž su strukturowane po jedynkach, džesatkach, stotkach a tysacowkach, wobraz wo mnóstwje wotpowědneje ličby natwarić.

Wulki estetiski powabk materiala a mnohostronske móžnosće jeho zasadženja skićeja džěćom wjele ruma k samostatnemu wotkryću a wuslědženju matematiskich wobsahow.

Štóż nima tu mjenowany zmysłowy material po Montessori k ruce, tón móže sej wězo z podobnymi materialemi wupomhać. Zmysłapołne je,

sej wěcy wupytać, kiž w swojej jednorosći a jednozmyslnosći přeswědča. W džensnišim swěće steja džěci hustodosć bjezmócné kopjenju wšěch zmysłowych začišćow napřećo.

Z jednorymi jenakimi drjewjanymi kóstkami hodža so na př. nazhonjenja wo mnóstwach hromadžić. Drjewjane wěže móža so přirunovać, twary móža nastać, pola kotrychž so přetwarjene kóstki zliča a mjezsobu přirunuja abo móžne nadawki adicije wotkryja. Wažne při tym je, zo maja džěći při tym dosć časa za eksperimentowanje, wospjetowanje, wariěrowanje a kombinowanje. Wo spóznatym a nazhonjenym při wobchadže z materialom dyrbi so z džesćom rěčeć a wědomje zapřjeća, kiž přirunanje a rjadowanie wobprějeja, wužiwać (wjetši, mjeńši, jedyn wjac, mjenje, wjele wyši,...).

Z kóstkami we wšelakich wulkosćach hodža so rjady, mustry abo tež ekstremne kontrasty (najwjetša, najmjeńša) tworić. Tu dyrbjało so z džesćom zhromadnje džělać, zo by so jednanje rěčnje podpěrało.

Z jednorymi parlemi hodža so rječazki zhotowić, kiž so we swojej dołhosći rozeznawaja. Je derje, hdyž so hnydom struktura džesatkow zatwari z tym, zo so stajnje po džesać parlach barba změni.

Drjewjane štabiki móža so z gumijom walčkować.

Z jednorymi kołkowymi wobrazami (na čistej papjerje tón samsny wobraz wjacore razy kołkować, bjeztoho zo so na ličbu kedžbuje) móže so džěco k walčkowanju pohonjeć. Přez wobkruženje twori skupinki z třomi abo štyrjemi wobrazami a nazhonja, zo snano jedyn wobraz wyše wostanje.

Z wobjězdzenjom ličby z porstom sej ličbu lěpje spomjatkuje. Ličbu móže džěco tež do pěska pisać, z nitku wuklaś abo molować.

W nazymje poskićeja so wšelake štomowe płody k zaběrje. Tute móža so přewuběrać, ale tež do škličkow sprawnje rozdželić.

Katrin Jaworkec
wučerka za zakladnu šulu

„Pumpot“ zaso doma w Němcach

W oktobrje zašleho lěta rěkaše za kublarki, džěci a starši Němčanskeje Witaj-pěstowarnje „Pumpot“ do přechodneho kubłanišća we Wojerecach přečahnyć. Plan za wutwar a ponowjenje pěstowarnje móžeše so skónčnje zwoprawdžić.

Z połnej paru starši a kublarki twarske džěla zahajichu. Wottorhachu přitwark, wotkrychu třechu a přihotowachu w njeličomnych hodžinach wšitko tak, zo móžachu twarske firmy ze swojim džěłom započinać. Džěćace přebywanišćo we Wojerecach drje bě jara přijomne, ale dołhe puće za staršich a džěci chětro wobčežne. Hakle započatk junija so twarske džěla pomału zakónčichu. Wosebje maćerje a kublarki běchu nětko za rjedźerske džěla a nanojo za transport hrajkow, kistow a meblow prašane. Dnja 13.07.09 bě potom tak daloko. Džěći, kublarki a „Pumpot“ wróćichu so do swojeje ponowjeneje pěstowarnje a w

samsnym tydzenju pře-
prosychu staršich, džě-
dow a wowki na wotcha-
dničku swojich šulskich
nowačkow (wobraz). Po
spodobnym programje
pokazachu hosćom hor-
dže swoje přewšo rjane
nowe přebywanišćo
(hlej wobrazy w něm-
skim dželu).

Pod třechuastaň dalša skupinska rumnosć z kuchničku a sportownja. Wosebje napadne a přeprošace su přijomne barby a Pumpot, kotrehož je knjeni Nasdalina zhromadnje z někotrymi maćerjemi w najwšelakorišich wariantach na sčeny namolowała.

Horcy džak wšěm staršim, pomocnikam a kublarkam, kiž su swoje mocy a swój swobodny čas za přetwar pěstowarnje zasadžili. Džak słucha też předsydstwu Serbskeho šulskeho towarzystwa, kiž je trěbne financěrowanje zavěščilo a městej Wojerecy za wotpowědne spěchowanje.

Chróšćanske džéći maja wysoki wopyt a stupaja wysoko

Konsulka wopyta Chróšćanske džéći

W prózdninach mějachu w pěstowarni wysoki wopyt. Na přeprošenje SŠT přebywaše němska honorarna konsulka w Francoskej a wiceprezidentka partnerstwa mjez Sakskej a Bretoniskej, knjeni Genevièeve Champeau-Bréhier, we Łužicy. Kotry zajim drje ma jedna konsulka na serbskich džéćoch? Přečelna a angažowana žona je wjednica Němsko-Francoskeho kulturneho centruma a spěchuje kulturne a rěčne styki mjez woběmaj krajomaj. W ramiku partnerstwa mjez regionom Bretoniskeje a Swobodnym krajom Sakskeje nawjaza wona zwisk k Serbam a to předewšem jeje zajima na wuwiću mjeňsinowych rěčow

dla. Wona sama je bretoniskeho pochada a wobžaruje, zo njeje bretonšćinu nawuknyła. Tak bě skupina SŠT w lěće 2007 při skladnosći ku blanskeje jězby, zwjazaneje z mjezynarodnym kolokwijom, tež z hosćom konsulki.

W Bretoniskej leža korjenje našeho modelowego projekta Witaj. Loni swjećachu woni 30-lětne wobstače DIWAN a my 10-lětne wobstače Witaj. Tež w Francoskej je so poradžilo na zakładže imersije, nimale pozabytu bretonisku rěč wozrođić a džéći do kultury a stawiznow tuteje narodneje mjeňshiny sylnišo zawjazać.

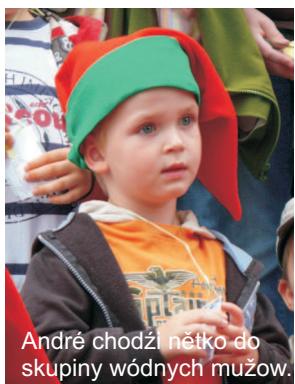
Konsulka Genevièeve Champeau-Bréhier chce nětko na zakładże swojich doživjenjow, wosobinských stykow a z pomocu SŠT konferencu a wustajeńcu w Bretoniskej wo Serbach w konteksće „20 lět po měrliwej rewoluciji w Němskej“ organizować. Pućowanska wustajeńca Załožby za serbski lud, serbske stawizny a kultura, serbska narodna drasta, ale tež nazhonjenja z Witaj-kubljanja maja prócowanja serbskeho ludu w dalokim Bresće předstajić.

Wotchadnička předšulskej džěći

Šće hižo raz wašu wjes cyle zwysoka widželi? Snadź z hornjeje īubje abo z woknješka sazniaka na třeše. Předšulske džěći ze swojimi staršimi a kublarkami smědžachu pak hišće wyše stupać a na Chrósćicy hladać. Na dnju wotchadnički bě knjeni Paścyna za swoju skupinu wosebitostku přihotowała. Po schodženkach cyrkwi-neje wěže stupachu hač k zwonam horje a tam z woknješkow swoju pěstowarnju, pola, ródny dom, puče, awta, ludži wobkedžbowachu. Tam horjeka, wysoko kaž ptački, so drje małe kaž lutki čujachu a wulkosć wjeski a wokoliny cyle hinak začuwachu. Rjane wjedro a wulkotny wuhlad zmóžni daloki wid na rjanu krajinu. Tež na tute wašnje móže so zwjazanosć z domiznu a hordosć na rjanosc tuteje pěstować. Zwónk knjez Kókla přewodžeše džěći a dowoli jim tež raz zwony zazwonić dać (wobraz deleka n.l.). Při tej harje drje sej móžachu džěći derje předstajić, zo bě zwonjenje zwonow něhdy lutki mjerzało a ze wsy wućeriło.

Witaj-pěstowarnja „K wódnemu mužej“ w Malešecach

Lětsa su so w Malešecach na lěčny swjedžeń pěstowarnje wosebje doľho a intensiwnje přihotowali. Zhromadnje ze staršimi pytachu za swójskim pomjenowanjom swojeje pěstowarnje. Kotra postawa drje by so lěpje hodžala hač wódný muž? Wšako ma wón w bliskich Malešanskich hatach idealne bydlenčko. Tež kózda skupina wupyta sej bajowu postawu za swójske mjeno. Tak wopytuja někto džěći skupiny lutkow, wódnych mužow, bľudničkow a zmijow.

Mjena bajowych postawow činja džěći wćipnych na stawiznički našich serbskich prjedownikow. W přihotach wěnowaše so pěstowarnja ze wšěmi džěćimi a kublarkami zeznaću tutych bajowych postawow. Zaběra w projekće, hdžež so wšitke zmysły džěśca narěča, zahori wutroby džěći za powědki ze starodawneho časa a zbudzi zdobom lubošk přirodze a domiznje.

W zašlych tydženjach steješe wódný muž a jeho wódný raj w srjedžišću zaběrow. Džěći zhonichu wo wódnym mužu a jeho činkach. W stawizničkach slyšachu, kak je bydlil, zo rady do blišich wsow chodžeše, so z ludźimi rozmoł-wješe, so hdys a hdys do rjaneje holčki zalubowaše, kak wo swoje ryby wojowaše a tež, kak někomužkuli z nuzy wupomha. Zo by so wódnemu mužej pola Malešanskich džěći lubiło, natwarichu a wudebichu jemu wódný raj – tajki prawy bajkojty z mušlemi,

džěčí skupiny wódnych mužow

zybolacymi kamjenjemi, parličkami, rybičkami a vězo tež z blidom a ložom. Za staršich a němskich hosći zhotowicu sčenowinu wo wódnym mužu.

Sobotu, dnja 27.08.09 běše potom tak daloko. Z lóštnym programom zahajichu džěčí lěčny swjedžeń. Jako bľudnički, lutki, wódne muže

a zmije zanjesechu spěwčki a zarejowachu. Borbora Kralowa, wjednica Witaj-pěstowarnje, powita wšěch hosći nanajwutrobnisko a džakowaše so staršiskej přiradže za dobre zhromadne džělo a podpěru při přihotach na swjedžeń.

Zhromadnje z Ludmilu Budarjowej je wona taflu z mjenom „K wónemu mužej“ wotkryła. Spodobnu taflu z keramiki je zhotowiła Bartska wumělča Wórša Lanzyna.

Starši a hosćo mějachu při dobrej šalce kofeja a samopječenym tykancu přiležnosć, bjesadować a nazhonjenja wuměnjeć. Džěčí so w mjezyčasu na wšelakich stacijach zabawjachu. Tak so dobra zhromadnosć haješe.

Tež wódný muž bě z hosćom tutoho derje poradženeho swjedženja. Wón přepoda džěcom skupinske taflíčki z wołpowědnymi bajowymi

M. Liznarjowa z holcami w ewangelskej džěćacej drasće

postawami. Na kóncu swjedženja jeho džěčí zhromadnje ze swojimi staršimi a hosćimi wróco do hata přewodžachu. Při tym sej serbske a němske ludowe spěwy zaspěwachu. Zwuki akordejona klinčachu daloko přez wjes a bliske haty hač do raja wódnego muža.

Pěši přez serbske wjeski

Tři dny poľne rjanych doživjenjow je Milenka Korjeńkec za nas džěći z horta organizowała. Hnydom na přenim dnju prázdnin dojedžechmy sej z busowej liniju do Pančic-Kukowa. Tam sej klóšter „Marijina hwězda“ wobhladachmy. Pěši podachmy so přez Kukowske hrodžišćo do Worklec, hdžež bě za nas w šuli hižo nóclěh přihotowany. Na spanje pak hišće nichtó njemysleše. W šulskej kuchni sej zhromadnje z našimi kublarkami wobjed nawarichmy. Po krótkim wotpočinku wobhladachmy sej šulu a wjes, před hač do Noweje Wjeski nóžkowachmy. Milencene starši su nas mjenujcy na praženje kołbaskow přeprosyli.

Wutoru po snědani běžachmy do Hrańcy, tam hdžež so samo z kruwami serbsce rěči. Burowka nam wulku hródź pokaza a dowoli nam kruwy picować. Jako pak kruwa picu wot Antonije žrać nochcyše, wědžeše jej Anna hnydom dobrú radu: „Du musst mit der Kuh sorbisch reden!“ To so wšitcy smějachu. Hdyž smy kruwy napisowali, džěše dale do Noweje Wjeski. Knjez Dyrlich nas w swojej džělarni powita a nam wšitko pokaza (wobraz) a wězo tež, jak so rězbari. Wšitcy smědžachmy so wuspytać. Bě to dobra přiležnosć, sej hnydom taflíčku ze zmijom rězbarić. Tak pyši nětka rjana dopomjeňka sčěnu našeje skupinskeje stwy w Malešecach. We Worklecach pola frizéra čakaše přichodna atrakcija, wosebje na holcy. Wšitcy, kiž mějachu dowolnosć wot staršich sobu, smědžachu sej darmo włosy třihać dać. To bě wězo perfektna wěc za wječornu diskoteku w šuli.

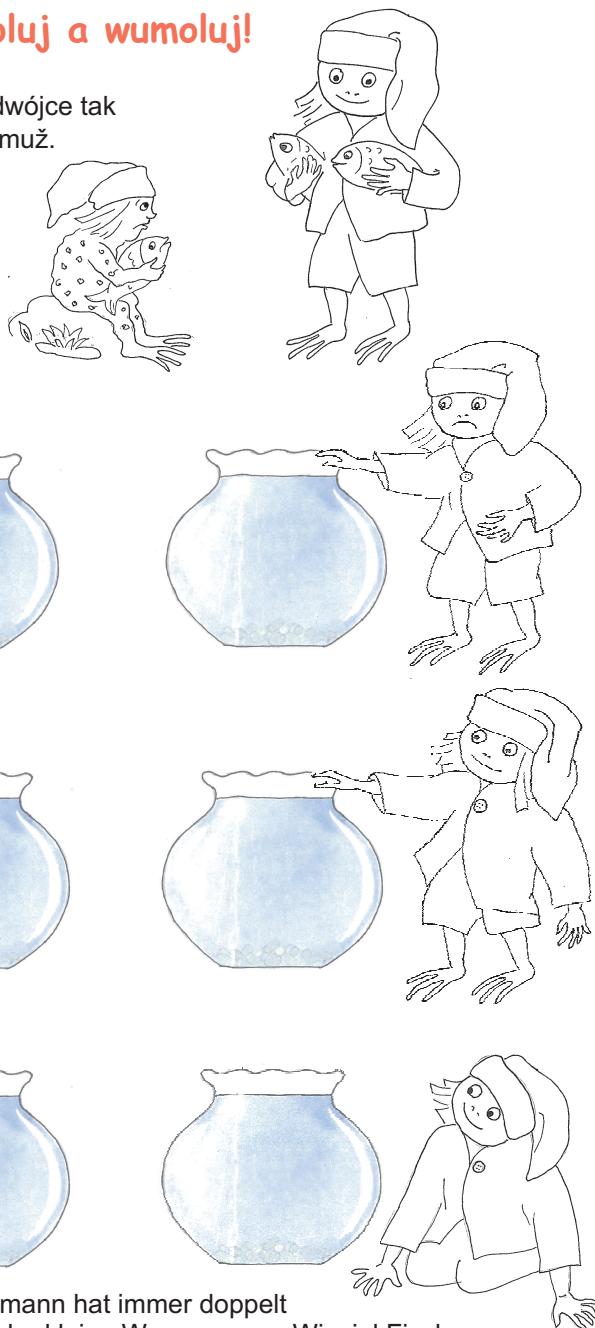

Srjedu dopołdnja dojedžechmy sej potom do Kamjenca na wustajeńcu reptilijow. Napjelnjeni z rjanymi doživjenjemi wróćichmy so z liniju do Budyšina, hdžež starši na nas čakachu.

džěći hortoweje skupiny „Malešanske zmije“

Lič, moluj a wumoluj!

Wulki wódny muž ma stajnje dwójce tak
wjele rybow, hač mały wódny muž.
Kelko rybow ma potajkim
wulki wódny muž w
swojim akwariju?

Der große Wassermann hat immer doppelt
so viel Fische wie der kleine Wassermann. Wieviel Fische
hat dann der große Wassermann in seinem Aquarium?